

BOLVÁRI-TAKÁCS Gábor

A képek szabadsága

Rekviem egy archívumért

A fénykép mint önálló történeti forrás, de különösen mint történelemábrázoló eszköz az 1970-es évekig nem volt jelen a hazai történetírásban. Ennek prózai okai is voltak: az élvezhető minőséghez a nyomdatechnika bizonyos fokának elérése kellett, s ez a hatvanas évekig nem volt jellemző. Mégsem ez jelentette a fotók alkalmazásának legfőbb problémáját, hanem a hitelesség. A retusálással szinte csodatevő szerkesztők előszeretettel éltek a múlt politikailag elvárt célú megtisztításával, így a nyilvánosság számára közzétett képek az ötvenes évek végéig aligha tekinthetők mértékadónak. Ez idő tájt elsősorban a propaganda funkció került előtérbe, mint pl. az Országos Béketanács 1952-es, mai szóval „országimázs” jellegű képes albumában.¹ Hasonló jelleggel, bár egészen más céllal készült húsz évvel később az a kereskedelmi forgalomba nem került, nagy alakú kiadvány, amelyet az MSZMP első titkára hatvanadik születésnapjára adott ki a budapesti pártbizottság. A fényképek ezúttal protokoll ajándékként manifesztálódtak. „Kedves Kádár Elvtárs! Tiszteletünk és szeretetünk jeleként fogadja ezt az albumot” – áll az első oldalon.²

Az illusztrálás új szemléletét képviselte a Móra Kiadó *Képes történelem* sorozata, amely a hatvanas évek közepén indult, bár a korai évszázadokról szóló köteteiben inkább rajzok domináltak. A képeket tablókészítés céljára mellékletben is közreadó sorozat az iskolai történelemoktatás népszerű eszkö-

zévé vált. Az ismeretterjesztés szándéka vezette Kosáry Domokost is, amikor 1971-ben közreadta a *Magyarország története képekben* című kiadványt, amely 1985-ig további három kiadást ért meg. „A kiadó (...) a mai életnek megfelelő új típusú kötettel kívánja gyarapítani a magyar történelmet ismerető könyvek sorát. Ily gazdag és sokoldalú képanyag történetünkről eddig egyetlen kiadványunkban nem látott még így együtt napvilágot” – olvasható a negyedik kiadás fülszövegén.³

A fényképhasználat és -értelmezés szempontjából a historiográfiai fordulópon-

tot az 1979-es megindulása után rögtön az érdeklődés középpontjába kerülő *História* folyóirat jelentette. Glatz Ferenc alapító főszerkesztő ugyanis – egyebek mellett – így definiálta céljait: „a *História* mint a közlés új műfaja: (...) a kép nem illusztrál, hanem önálló információhordozó (ezt az új típusú képaláírással lehet elérni).”⁴ Ezzel a megoldással a fotók már nem a szövegben leírtak megerősítését, hanem annak kiegészítését szolgálták. E szemlélet monografikus terméke lett másfél évtizeddel később a szintén Glatz által összeállított, *A magyarok krónikája* című enciklopédia.⁵ A *História* sikere példát adott más kiadványok számára is, s a nyolcvanas évek közepére a fotókat önálló entitásnak tekintő albumok sora jelent meg. Volt közöttük évfordulós jellegű adattár,⁶ propagandisztikus kronológia,⁷ de úttörő jellegű filmes szakkönyv is.⁸

A rendszerváltozás után zárt archívumok nyíltak meg, a cenzúra alóli felszabadulás addig nem közölt fényképek sokaságát tette nyilvánossá. A fotó valódi forrásértékének felismerését szakmai konferenciák is jelezték. Ilyen volt pl. 2006-ban az *1956-os fotók magán- és közgyűjteményekben* című miskolci tanácskozás.⁹ S bár az internet végeláthatatlan tárháza mára lassan felülír minden korábbi lelőhelyet,¹⁰ a nyomtatott sajtó továbbra is kitart a fényképek mellett. A szakkiadványok közül a 2005-ös színház-, és a 2007-es filmtörténeti képeskönyv terjedelmében és anyagában előzmények nélkülinek tekinthető,¹¹ s a *Mindennapi történelem* sorozat kötetei is a látható világra támaszkodtak.¹² A fényképek nyomtatott formában történő közzétételének el nem avuló aktualitását leginkább a 2011–12-ben napvilágot látott, 24 kötetes *Retro évek* című albumsorozat bizonyítja, az 1945–89 közötti egyetemes és magyar történelemről.¹³

Ilyen előzmények után aligha kell magyarázni az egykori *Népszabadság* napilap képarchívumának anyagából összeállított könyvsorozat jelentőségét. A lap 2017-es vadkapitalista, átpolitizált megszüntetése a

hazai sajtótörténet sötét fejezete, amellyel e helyütt nem foglalkozhatunk.¹⁴ Recenzióknak tárgya az a négy kötet, amelyek mára a forrásként szolgáló fotóarchívum rekviemjévé váltak, bár nem ezzel a céllal készültek. Sajátosságuk, hogy míg más kiadványok rendszerint több forrásból szemezgettek, addig jelen esetben egyetlen archívumból való dokumentumokról van szó.¹⁵ További jellemzőjük, hogy a képek a maguk idejében nem jelentek meg! Mindmáig az archívumban pihentek, míg a *Népszabadság* „Képmentő” rovatában apránként helyet nem kaptak. Eből született meg a mostani 4x45 fotót tartalmazó válogatás.

Az első kötetben (alcíme: „*Átkos*” pillanatok) avatások, ünnepek, megnyitók, bemutatók, vagy csupán a hétköznapi életből éppen elkaptott pillanatok (koncert, sportesemény, bevásárlás) szerepelnek. A másodikban („*Ha végre itt a nyár...*”) a szabadidő, az idegenforgalom, a piac, a Balaton hangulatával találkozunk. A harmadik („*Holnapra megfogadjuk*”) a „fejlett szocializmus” építésének tablója: bontások, robbantások, építkezések, főleg Budapest átalakulása. Végül a negyedik kötet (*A technika csodái* – ennek címlapját közöljük illusztrációként) a mindennapok háztartási gépei, a műszaki cikkek, a szolgáltatások (egészségügy, telefon, fodrászat), a tömegközlekedés fejlődését ábrázolja.

A *Népszabadság* fotótára tízezernél több tekercs fekete-fehér negatívot rejt(ett), az 1964–89 közötti negyedszázad lenyomatát (a korábbi évtizedek anyaga a Nemzeti Múzeumba került). Az MTI archívuma után ez volt a leggazdagabb ilyen jellegű gyűjtemény. A *Képszabadság* köteteknek felépítése egyszerű: negyvenöt darab egyoldalas fénykép, mellettük ugyancsak egy oldalnyi újságírói kommentár. Első kézből származó információkkal vagy korabeli emlékekkel, de mindenképpen személyes felhanggal. E tekintetben hasonlít a Budapesti Történeti Múzeum 2001-es – a millenniumi földalatti vasút megállóiiban is kiállított –, *A XX. század ujjlenyomata* című tárlatára, illetve az eb-

ből készült kötetre, amikor is egy-egy fényképről vagy tárgyról közéleti személyiségek vallottak.¹⁶

A fotók az idők tanúi. Az elkapott pillanatot vagy hangulat olykor többet mond egy eseményről vagy korszakról, mint megannyi tanulmány. Persze, nem helyettesíthetik a tudományos feldolgozást. De nem is ez a lényegük: ha sikerül elérniük az egyenrangúságot más forrástípusokkal, a most ismert tetett kötetek, s a hasonló kezdeményezések elérték céljukat.

(Képszabadság. Válogatás a Népszabadság egyedülálló fotóarchívumából. Szerkesztő: N. Kósa Judit, képszerkesztő: Rédei Ferenc. Alexandra Kiadó, Pécs, 2015. 4x96 o. 1. kötet: ISBN 978-963-357-527-7; 2. kötet: ISBN 978-963-357-591-8; 3. kötet: ISBN 978-963-357-626-7; 4. kötet: ISBN 978-963-357-656-4)

Jegyzetek

- 1 Épül szocialista hazánk. Országos Béketanács – Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest, 1952.
- 2 Küzdünk híven a forradalomért. MSZMP Budapesti Bizottsága, 1972. május
- 3 Magyarország története képekben. Szerkesztette: Kosáry Domokos. Gondolat Könyvkiadó, 1971, 1973, 1977, 1985. A negyedik, időben 1985-ig bővített kiadás terjedelme 760 oldal.
- 4 Magyar történettudomány az ezredfordulón. Glatz Ferenc 70. születésnapjára. Szerkesztette: Geccsényi Lajos – Izsák Lajos, ELTE Eötvös Kiadó - MTA Társadalomkutató Központ, Budapest, 2011. 19. o.
- 5 A magyarok krónikája. Szerkesztette: Glatz Ferenc. Officina Nova, Budapest, é. n. (1995)
- 6 Képek a felszabadult Magyarország 40 évéből. Összeállította: Blaskovits János – Vagyóczkyné Kékes Viktória. Reflektor Kiadó, Budapest, 1985.
- 7 Bassa Endre: 30 év krónikája 1956–1986. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1986.
- 8 Nemeskürty István – Szántó Tibor: A magyar filmművészet képeskönyve. Helikon Kiadó, Budapest, 1985.
- 9 '56-os fényképek gyűjteményekben. Szerkesztette: Kákóczki András – Sümei György. Miskolci Galéria, 2007.
- 10 Ilyen fotótár pl. www.ilyenisvoltbudapest.hu; www.fortepan.hu.

11 Színháztörténeti képeskönyv. Szerkesztette: Belitska-Scholtz Hedvig – Rajnai Edit – Somorjai Olga. Osiris Kiadó, Budapest, 2005; A magyar filmtörténet képeskönyve. Szerkesztette: Gyürey Vera – Lencső László – Veress József. Osiris Kiadó, Budapest, 2007.

12 Lásd pl. Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Corvina Kiadó, Budapest, 2006.

13 Retro évek. Képes riport egy időutazásról. Így éltünk 1945–1989. 1–24. kötet. PressCon Kiadó – Media Service Zawada Kft., Budapest, 2011–2012.

14 Erről részletesen lásd: Lapzárta. A Népszabadság-sztori. Szerkesztette: Miklós Gábor, N. Kósa Judit, Kelen Károly. Noran Libro, Budapest, 2016.

15 A történelem olykor megismétli önmagát. Ha az ötvenes évek első felében nem publikáltak volna szakszerűen fontos iratokat, a Magyar Országos Levéltár budavári épületében 1956-ban keletkezett tűzvészben megsemmisült levéltári fondok tartalmának egy részét ma nem ismernénk.

16 A XX. század ujjlenyomata. Szerkesztette: Gerő András. Főpolgármesteri Hivatal, Budapest, 2001.